

CONTRIBUȚII LA CERCETAREA OBICEIURILOR DE MUNCĂ ÎN CARAȘ-SEVERIN

Definim drept obiceiuri de muncă toate acele practici rituale, ceremoniale sau sărbătorești, care sînt prilejuite de desfășurarea unor activități lucrative din domeniul îndeletnicirilor, ocupațiilor și meșteșugurilor tradiționale.

Nu există încă o unitate de puncte de vedere referitoare la sfera obiceiurilor de muncă, la raporturile lor cu alte complexe de obiceiuri. De cele mai multe ori, obiceiurile de muncă sînt asimilate cu cele calendaristice, „de peste an”. Într-adevăr, majoritatea obiceiurilor de muncă sînt ocazionate de diferite date sau momente ale calendarului tradițional, dar numai în măsura în care acesta jalonează etape de desfășurare a unor munci tradiționale. Căci, în cadrul calendarului tradițional general, care marchează desfășurarea unor activități cu caracter social, comunitar, familial, spiritual etc., în funcție de sezoanele climatice și vegetale, *calendarul tradițional de muncă* se individualizează prin anumite criterii cronologice și funcționale¹.

Fără a avea intenția aici să adîncim discuția teoretică cu privire la obiceiurile de muncă, considerăm că ele se individualizează și se definesc față de alte obiceiuri și, în primul rînd, de cele calendaristice, din cel puțin două puncte de vedere: a) temporal: dacă obiceiurile calendaristice sînt prilejuite de anumite date tradiționale, *obiceiurile de muncă sînt prilejuite de momentele de bază ale desfășurării unor activități lucrative*, mai ales de cele de început și sfîrșit. b) funcțional: dacă obiceiurile calendaristice au drept scop asigurarea unui succes general al diferitelor activități umane, exprimat în termenii bunăstării, sănătății etc., obiceiurile de muncă vizează, în primul rînd, succesul concret în respectivul domeniu de activitate (de exemplu, în agricultură: fertilitate, recoltă mare etc., în creșterea animalelor, păstorit: sănătatea animalelor, obținerea unei cantități mari de carne, lapte etc.). Se poate așadar afirma că *funcționalitatea obiceiurilor de muncă este direct legată de scopurile concrete, imediate ale respectivelor activități lucrative*, avînd, așa cum au demonstrat unele cercetări recente, un caracter „productiv“.

¹ Aprecierea necesității unei activități afectate în mod direct culegerii de date, cartografierii și analizei obiceiurilor de muncă a dus și la conceperea, în cadrul Atlasului Etnografic al României, a unui chestionar special pentru această categorie de obiceiuri.

Desigur, acest caracter „productiv“ trebuie înțeles la un anumit nivel istoric de evoluție al cunoștințelor despre lume și viață, în general, și al celor de muncă, în special. De multe ori, riturile și obiceiurile de muncă oglindesc însăși limitele de la un moment dat ale cunoașterii și practicii productive. Rolul lor, în cele mai vechi perioade, era tocmai de a compensa, prin mijloace magice, carențele explicabile istoricește, existente pe acest plan. (De exemplu, neputința omului de a înțelege și a contracara lipsa precipitațiilor a dat naștere la riturile de invocare a ploii).

În același timp însă, obiceiurile de muncă oglindesc și unele cunoștințe empirice, practice de muncă, exprimate desigur în forma metaforică, simbolică a ritului și mitului. Este suficient să amintim așa-numitele „semne“, vizînd evoluția vremii, care aveau la bază cunoștințe destul de precise, bazate pe o străveche experiență populară.

Este greu de apreciat care era raportul de preponderență dintre componentele magice și cele practice ale obiceiurilor de muncă, care oricum aparțin stratului celui mai vechi al spiritualității tradiționale. Cert este însă faptul că, pe măsura avansării procesului de cunoaștere și a perfecționării continue a procedeelelor și mijloacelor de muncă, ponderea aspectelor magice s-a redus, ele menținîndu-se mai ales ca elemente spectaculare.

O altă tendință generală de evoluție a obiceiurilor de muncă este legată de mutațiile profunde intervenite în procesul de producție, mai ales în ultima perioadă. Desigur că diminuarea sau chiar dispariția anumitor ocupații tradiționale a dus adesea și la încetarea existenței respectivelor obiceiuri de muncă. Pe de altă parte însă, în ciuda unor restructurări intervenite, cum ar fi, de exemplu, mecanizarea agriculturii, anumite obiceiuri, desigur adaptate, și-au continuat existența. Ele au dobîndit, de cele mai multe ori, un caracter preponderent social, etic și estetic, devenind forme de exprimare conscientizată a ethosului muncii, în care elementele tradiționale se armonizează cu cele contemporane.

*

Dar cercetarea obiceiurilor de muncă își are importanța și semnificația sa, cu reale valențe actuale, nu numai la nivelul întregii culturi și civilizații populare, ci și în cadrul anumitor zone etnografice. Analizate în corelație cu structura social-economică tradițională, cunoașterea obiceiurilor de muncă, mai ales atunci cînd sînt considerate nu izolat, ci drept un *sistem structural-funcțional* poate aduce cîștiguri reale pe planul determinării personalității culturale a zonei respective. O asemenea întreprindere își are importanța sa nu numai pe plan etnologic sau istoric, ci și în ceea ce privește stabilirea unor jaloane proprii ale politicii culturale, mai ales atunci cînd este acută, în vedere valorificarea într-un spirit de reală autenticitate a acestor elemente tradiționale de bază, care sînt obiceiurile populare.

Alături de alte componente ale culturii populare din Caraș-Severin, și obiceiurile s-au bucurat de o atenție din ce în ce mai mare. Dacă ar fi să ne limităm doar la zonele aflate în preajma Caransebeșului, trebuie să amintim o serie de studii privind această problemă (o bună parte din ele vor fi utilizate și de noi), ceea ce a contribuit la conturarea unui tablou destul de cuprinzător al bogatelor și variatelor tradiții spirituale ce caracterizează aceste meleaguri.

Totuși remarcăm că atenția s-a îndreptat precumpănitor mai ales asupra obiceiurilor calendaristice, legate de ciclul vieții etc. Desigur, unele obiceiuri de muncă au fost abordate în cadrul altor complexe, dar socotim necesară și o investigație specială care să le analizeze, măcar în liniile lor generale, tocmai pentru a întregi, cu trăsături specifice, acel tablou al tradițiilor spirituale, caracteristice zonei în discuție.

Fără a ne propune o analiză amplă și de profunzime, vom încerca, în cele ce urmează, o trecere în revistă, așadar stabilirea, fără pretenții de exhaustivitate, a *repertoriului obiceiurilor de muncă*, precum și o *caracterizare generală și corelată a lor* în perspectiva unor probleme de bază ale teoriei etnologice. Atenția noastră se va îndrepta asupra obiceiurilor de muncă din unele zone ale Caraș-Severinului, aflate în apropierea Caransebeșului, cum ar fi o serie de sate de pe văile râurilor Timiș, Sebeș, Bistra.

Informațiile pe care le vom utiliza se datorează unor studii publicate de diverși autori, ca și unor investigații de teren proprii, desfășurate în zonele amintite în toamna anului 1979.

*

Deși, datorită configurației solului de-a lungul văilor unde se află satele în discuție, cultura cerealelor nu cunoaște o amploare deosebită, **obiceiurile agrare s-au cristalizat în forme interesante.**

O primă practică pe care o vom aduce în discuție, deși nu se leagă de un moment propriu-zis de muncă, se poate considera că „prefățează” activitățile agrare, ea desfășurându-se în ziua de Anul Nou. Este vorba de așa-numitul „calendar de ceapă”, existența sa fiind constatată, de exemplu, în satele Măru, Măgura, Mal, Ohaba Bistra², ca și în Borlova³, iar de noi în Slatina-Timiș. În ajunul Anului Nou sînt pregătite, prin sărare, 12 foi de ceapă, câte una pentru fiecare lună a anului. Luna cea mai ploioasă a anului următor va fi indicată de foaia în care s-a adunat cantitatea cea mai mare de apă.

După pălărea noastră, poate fi avansată ipoteza că la baza acestei practici se aflau observații empirice legate de similitudinile dintre caracteristicile climatice ale sezonului trecut, care au determinat o anu-

² Maria Drăguț și Pavel Drăguț, *Rituri agricole și pastorale în Valea Bistrei*, în *StcomC*, II, 1977, p. 133—134.

³ Sanda Larionescu, Romulus Antonescu, *Obiceiuri de peste an la Borlova*, în *Studii și cercetări. Muzeul Satului*, 1971, p. 281—282.

mită desfășurare a procesului vegetativ al plantei în discuție, și cele ale anului următor.

Este de asemenea posibil că la baza unor „semne“ meteorologice să stea cunoștințe practice referitoare la evoluția vremii. Dintre acestea amintim, de exemplu, pe cele legate de „Ziua ursului“ — 2 februarie: dacă „ursul își vede umbra când iese din bîrlog“, deci vremea este însoțită în această zi, primăvara va mai întârzia.

În unele din satele amintite mai sus a fost constatată următoarea practică: de „Simți“ (începutul lui martie), plugarul, dar și păstorul, dădea de trei ori cu piciorul în pămînt, cu toată puterea, spunînd: „— Să se deschidă pămîntul, / să iasă căldura, să intre frigul“. Desigur este vorba doar de un act magic cu caracter „persuasiv“, am spune, care s-a păstrat doar în aspectul său simbolic.

În Slatina-Timiș, am constatat practica, desigur azi dispărută, de a se stropi sămînța ce urma să fie introdusă în pămînt cu apă sfințită. Considerăm că este vorba de un caz tipic de preluare, prin prismă creștină, a unor rituri arhaice, fiind stabilit rolul fertilizator ce a fost atribuit apei în culturile primitive.

„Păpăruga“ a fost cunoscută în majoritatea satelor din zonele amintite, fără a avea amploarea din părțile de cîmpie ale țării. Nemai insistînd asupra descrierii obiceiului, menționăm doar faptul că el a avut la bază un rit de invocație, în care stropirea cu apă constituia un gest de magie imitativă. Investigații mai recente au demonstrat că, în ultima perioadă de existență a sa, obiceiul a manifestat tendința, evidentă mai ales în textul interpretat, de trecere de la invocația față de forțele fertilizatoare la urare⁴. O asemenea transformare poate fi surprinsă și în unele texte culese în zona amintită, în care se cere, dar, de fapt, se uzează ca, în urma ploilor ce vor veni, „Cîmpul să-nverzească, / Holda să rodească, / Podul să ni-l umple / Cu bugate noi / Pe-un an sau pe doi“⁵.

Stropirea cu apă era practică și la Singiorgi: cînd exista pericolul de secetă, băieții și fetele se udau reciproc cu apă la fîntînă. Reținem acest obicei, mai ales că avea loc la o dată care vom vedea că are o deosebită importanță și în ceea ce privește obiceiurile legate de creșterea animalelor și păstorit.

Recolta de grîu nefiind prea mare, nici perioada de maturizare a recoltei sau secerișul nu prilejuiau obiceiuri prea ample. Totuși, unul din obiceiurile constatate de noi pe valea Timișului atrage atenția prin interpretările ce le prilejuiește. Este vorba de culegerea, la Rusalii sau la seceriș, a celor mai frumoase spice, care erau puse în prapurul bisericii. Credem că și în acest caz avem de a face cu o imixtiune a bisericii, care a preluat și a transformat parțial un obicei „păginesc“,

⁴ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Institutul de cercetări etnologice și dialectologice, București, 1976, p. 56.

⁵ M. Drăguț și P. Drăguț, *op. cit.*, p. 136.

deci anterior: culegerea și păstrarea în gospodărie a primelor, ultimelor sau a celor mai frumoase spice, considerate a concentra toate calitățile fertilizatoare ale recoltei. Ipoteza noastră pleacă de la faptul că o asemenea practică a fost cunoscută și în alte zone ale țării⁶, ceea ce poate constitui un argument în plus pentru demonstrarea unității fondului de obiceiuri de muncă românești.

Cultura porumbului a dat și ea loc la unele practici rituale, cum sînt cele semnalate în satele de pe valea Bistrei: ou prilejul ultimului prășit, după ce se leagă două frunze și două fire de porumb, nodul este rupt cu sapa. Cercetătorii care au semnalat acest obicei, Maria Drăguț și Pavel Drăguț, consideră că, el imită, probabil, legatul porumbului (formarea nodului), ruperea nodului simbolizînd culesul porumbului⁷. Și noi subliniem existența acestui rit, care are la bază un act de magie imitativă, cu atît mai interesant cu cît obiceiurile legate de cultivarea porumbului sînt ceva mai rare, dat fiind că această cultură a fost introdusă într-o perioadă mai nouă (cître începutul secolului al XVIII-lea), cînd fondul străvechi de rituri agrare era deja structurat.

*

O caracteristică esențială a obiceiurilor de muncă constă în faptul că ele îmbrățișează majoritatea ocupațiilor cunoscute într-o anumită zonă, chiar dacă, la prima vedere, au o altă funcționalitate.

Deși pînă acum nu au fost semnalate în zona care ne interesează obiceiuri legate de pomicultură, considerăm totuși că putem identifica asemenea practici sub forma focurilor oare se aprind în grădini și prin livezi, de exemplu, la începutul primăverii (de Sîmți). Discutarea acestui obicei este cu atît mai interesantă cu cît el demonstrează baza practică avută adesea de obiceiurile de muncă: aprinderea acestor focuri, într-un moment important pentru procesul vegetativ, avea desigur o semnificație magică, dar și una agrotehnică: îndepărtarea prin fumigație a larvelor de dăunători.

Un rit deosebit de interesant, constatat în special în satele de pe valea Bistrei, avea loc cu ocazia culesului, cînd cîteva fructe erau lăsate în pomi pentru asigurarea rodului lor viitor⁸. După părerea noastră, practica, avînd similitudini cu obiceiurile de recoltare din alte zone, pornește de la o origine străveche, legată de riturile „primelor roade“. Asemenea rituri, constatate de altfel la numeroase popoare, aveau

⁶ Alexandru Popescu, *Rumänische Erntebrauch*, Bonn, 1974, p. 55. Dealtfel, chiar în zona investigată de noi, în satul Păltiniș, am constatat existența, pînă la un moment dat, a obiceiului de a transporta cununa de spice acasă, unde era expusă afară pentru a se vedea cît de frumoasă a fost recolta în anul respectiv. (inf. Alexa Ion, 70 ani).

⁷ M. Drăguț și P. Drăguț, *op. cit.*, p. 143.

⁸ *Ibidem*, p. 137.

la bază, între altele, considerarea „primelor fructe“ drept „condensatoare“ a forțelor vegetaționale esențiale, iar de aici prezența lor în acțele magice.

*

Obiceiurile pastorale au constituit, în general, o preocupare destul de susținută a cercetătorilor culturii populare din Caraș-Severin, dezvoltarea lor apărind ca firească în aceste zone unde ocupația amintită a cunoscut o amplă tradiție.

În ceea ce ne privește, nu ne vom mai opri asupra descrierii acestor obiceiuri, ci vom încerca doar să atragem atenția asupra unor semnificații proprii anumitor rituri pastorale și a relațiilor lor cu alte obiceiuri.

Ne vom opri asupra obiceiurilor practicate cu prilejul „Măsuratului“, deci cu ocazia începutului activității pastorale, moment inițial de o mare importanță și în alte ocupații, dat fiind că i se atribuia o semnificație augurală.

Și în obiceiurile pastorale, focul, ca element purificator, își păstrează rolul: unul dintre „ortaci“ afuma oile cu jar de la focul păstrat în coliba ciobanilor (amintind de „focul viu“ din alte părți ale țării). S-a considerat, pe drept cuvânt, că „scopul întregului ceremonial era apărarea oilor de boli și fiare sălbatice“⁹. În Slatina-Timiș, ni s-a relatat că acest rit era îndeplinit de o fată, ca să nu fie trăznite oile¹⁰, fapt ce poate fi pus în legătură cu rolul jucat de reprezentantele acestei categorii de vîrstă, considerate drept persoane „curate“, în riturile apotropaice, în general.

În Borlova, dar și în alte sate din preajmă, se desfășura, tot cu prilejul „Măsuratului“, ritul „Răscucitului oilor“: deasupra căldării în care se face mulsul, se pune o cunună de flori (raportare și la fertilitatea vegetală) și un colac pe care îl rup doi copii (iarăși prezența unor agenți aparținînd așa-numitei categorii „curate“), care rotesc formula „Cucu, răscucu, / Ține oaia, n-o tăia“¹¹. Dacă înțelesul acestor cuvinte este greu de descifrat, prezența colacului poate fi interpretată ca o raportare similară cu cea amintită mai sus, adică la rezultatele (roadele prelucrate) ale exercitării forței fertilizatoare.

În sfîrșit, petrecerea ce încheia „Măsuratul“ îndeplinea, după părerea noastră, o dublă funcție: a. magică: ca și în alte obiceiuri (cum ar fi cele de nuntă sau de recoltare), abundența de bucate avea o semnificație imitativă, menind viitoarea abundență de produse (în cazul nostru, pastorale); b. socială: petrecerea comună, cu cîntec și joc, avea scopul de a stringe legăturile dintre cele două grupe ce conlucrau în cursul activității pastorale: „ortacii“ („stăpînii oilor“) și ciobanii.

⁹ Petre Popovăț, *Aspecte ale păstoritului în satul Borlova*, în *Studii și cercetări. Muzeul Satului*, 1971, p. 237.

¹⁰ Inf. Stancu Veronica, 77 ani, Slatina Timiș.

¹¹ S. Larionescu, R. Antonescu, *op cit.*, p. 283.

Mai subliniem faptul că momentul de început al activității pastorale era legat de ziua de Singiorgi, care avea, cum vom mai constata, o deosebită importanță în obiceiurile de muncă din perioada primăverii.

*

Obiceiurile legate de creșterea animalelor (cornute mari) cunosc și ele o frecvență apreciabilă în zonă, datorită importanței acestei ocupații.

Dintre destul de numeroasele obiceiuri și rituri din acest domeniu, ne vom referi doar la cele practicate de Singiorgi. Întii, constatăm un rit similar „râscucitului oilor“, „râscucitul vacilor“, cu deosebirea că colacul era rupt de un copil și o bătrână.

Practicile legate de „râscoc“ au atras atenția și a unor cercetători mai vechi ai culturii populare, cum a fost Simeon Manguuca. El înregistrează termenul ca referindu-se la un descîntec „la vacile cărora li s-au împietritu pulpa și nu dau lapte“¹².

Într-adevăr, în ziua de Singiorgi se desfășurau tot felul de rituri de protecție împotriva „luatului maneii“. Nu insistăm aici asupra semnificațiilor categoriei de „mana“, căci problema este mult prea vastă. Propunem doar ipoteza că acest conflict latent între cei ce încercau să ia „mana“ și cei ce și-o protejau la animalele lor avea, alături de rezonanțe magice, și implicații de psihologie socială. După cum ne-au încredințat informatorii în cursul unor investigații desfășurate în satul Borlova, femeile care încercau să ia „mana“ altor vaci pentru a face ca ale lor să aibă mai mult lapte, erau condamnate de opinia colectivă pentru că „rîvneau la bunul altuia...“¹³.

Cum am constatat, ziua de Singiorgi avea o importanță deosebită atât în creșterea animalelor (de fapt, după această zi erau scoase vitele la păscut în afara hotarelor satului), cât și în păstorit, agricultură etc. Pentru a înțelege poziția privilegiată din punct de vedere ritual a acestei zile, trebuie să o încadrăm în perioada de timp căreia îi aparține. Este vorba de perioada de mijloc a primăverii, care nu numai că era hotărâtoare pentru dezvoltarea culturilor agricole și a animalelor, ci putea determina, prin diferite incidente climatice sau vegetaționale, unele perturbații în aceste procese. Se puteau produce așadar acum, mai mult decît în alte perioade ale anului, eventuale „crize“, tulburări ale echilibrului natural, pe care omul mentalității arhaice a încercat să le preîntîmpine sau să le contracareze prin tot felul de rituri, mai frecvent de aceea în acest moment, în cadrul diferitelor ocupații ce puteau fi afectate.

Astfel s-a născut complexul riturilor de primăvară, a cărui structură s-a păstrat destul de omogenă probabil pînă la răspîndirea creș-

¹² Mihai Deleanu, *Termeni etnografici în glosele lui Simeon Manguuca la Dicționarul lui Cihac*, în *StcomC*, I, 1975, p. 261.

¹³ Inf. Dragalina Mihai, 70 ani, Borlova.

tinismului. Neputînd să anihileze total asemenea „obiceiuri păgîne“, biserica a făcut efortul de a le pune sub semnul riturilor sale. Astfel se poate explica concentrarea lor în ziua de Sf. Gheorghe, care dealtfel are unele atribuții vegetaționale și în dogma creștină¹⁴. A fost, fără îndoială, un „succes“ parțial, căci această reorganizare a calendarului tradițional nu a dus și la modificarea structurii și semnificației obiceiurilor de muncă și a obiceiurilor populare, în general, cele mai multe dintre ele păstrîndu-și caracterul lor arhaic, laic.

*

Prezentă destul de frecvent în unele sate din zonele în discuție, **vinătoarea**, fără a fi prilejuit obiceiuri prea ample, a dat loc la unele rituri și credințe cu implicații din cele mai interesante.

Astfel, în Borlova a fost constatată așa-numita „vinătoare în coastă“, practică ce are o semnificație augurală nu numai în ceea ce privește vinătoarea, ci referitor și la desfășurarea generală a anului: în dimineața Anului Nou, vinătorii ies într-o coastă, împușcînd iepuri și vulpi, dar trăgînd apoi toate cartușele pe care le au în anul care pleca. Este greu de spus dacă avem de a face cu o reminiscență a unei „vînători rituale“, tot așa cum este dificil de afirmat că „Ziua ursului“, existentă în fondul de credințe ale aceluiași sat, făcea parte din „zilele tabu pentru animalul cel mai respectat“¹⁵.

În schimb, este sigur că putem discerne rezonanțe ale acestei în-deletniciri în unele texte rituale de nuntă, care, în satele de pe valea Timișului, de exemplu, sînt interpretate cu ocazia luării miresei de acasă. Tinăra fată este numită metaforic „căprioară“, iar membrii grupurilor participante la moment se numesc reciproc „frați vînători“.

*

Datorită faptului că **activitatea constructivă** avea desigur nu numai un caracter permanent, ci și o semnificație foarte amplă, este firesc ca ea să fi prilejuit rituri și obiceiuri de muncă din cele mai interesante.

Dintre acestea amintim o practică constatată în majoritatea satelor din zona ce ne interesează: îngroparea în temelia casei a unui cap de cocoș sau de găină. O serie de cercetători au considerat acest rit ca rezultat al unei practici sacrificiale originare. Interpretarea mai poate comporta unele discuții, dar noi ne vom opri doar asupra uneia din semnificațiile ritului, legată de obiectul și implicațiile sale. Credem că îngroparea unei părți esențiale a corpului unei ființe avea drept scop transmiterea asupra construcției, dar mai ales asupra celor ce urmau să o locuiască, a unor calități proprii speciei respective: în cazul găinii — fecunditatea, iar, în cel al cocoșului — virilitatea. Așadar, consi-

¹⁴ Cf. M. Pop, *op. cit.*, p. 98.

¹⁵ S. Larionescu, R. Antonescu, *op. cit.*, p. 283.

¹⁶ Cf. Ion Taloș, *Meșterul Manole*, București, 1970, p. 23 și urm.

derind cumulativ obiectul ritului amintit, credem că funcția sa principală era de a menii celor ce urmau să locuiască în noua casă oalități de fecunditate (constatate de noi și în alte obiceiuri de muncă), deci, în mod concret, ciți mai mulți urmași. De altfel, această funcție a obiceiului reiese nu numai din analiza sa comparativă, ci și din interpretările ce s-au păstrat în mentalitatea populară: ritul era îndeplinit pentru ca locuitorii casei „să fie cap de oameni, adică să aibă moștenitori”¹⁷.

Un alt obicei la construcții, de asemenea larg răspândit în zonele în discuție, consta în fixarea la acoperiș, în momentul în care începea așezarea țiglei, a unui „steag” (de remarcat similitudinea cu obiceiurile de nuntă), în care se puneau unele obiecte ce constituiau o răsplată suplimentară pentru meșteri (sticle de băutură, cămașă), dar și altele ce urmau să transfere unele calități de fertilitate (ramuri de salcie, știulete de cucuruz).

În sfârșit, mai menționăm în această zonă, ca de altfel în majoritatea părților țării, a credinței în „șarpele casei”, căreia unii cercetători îi atribuie o origine legată de reprezentări mitice romane. Nu trebuie însă pierdut din vedere faptul că șarpele a avut un rol important și în credințele geto-dacilor.

*

Dacă obiceiurile analizate pînă acum se încadrează unei desfășurări calendaristice, cu momente mai mult sau mai puțin stabile de practicare, există și o altă categorie pe care o numim a **obiceiurilor de muncă cu caracter comunitar**. Este vorba de diferitele forme de schimb sau de intrajutorare, care exprimă funcțiile multiple de organizare socială a muncii și de solidaritate atât de caracteristice satului românesc: șezătoarea, claca, tovărășiile la munci.

Nu avem intenția acum să analizăm detaliat funcțiile și semnificațiile complexe ale acestor obiceiuri, ci să ne referim la unele resorturi psihologice și social-istorice specifice ale lor.

În ceea ce privește șezătorile, care presupun lucrul pentru sine, s-ar părea, la prima vedere, că ele au mai puțin o funcție de intrajutorare. De fapt, așa cum ne-a confirmat chestionarea mai atentă a informatorilor, această funcție există și ea se manifestă, în primul rînd, pe planul psihologiei colective: reunirea mai multor persoane, emulația lucrativă ce se nașteea implicit, îndemnul, dar și schimbul de experiență ce avea loc în mod firesc, contribuiau, fără îndoială, la crearea unei atmosfere de muncă mai plăcute, dar și mai stimulative.

Studiile publicate pînă acum, ca și investigațiile de teren ne-au convins că, și în această parte a țării, clăcile și tovărășiile la munci („ortăcirile”) au fost prezente în marea majoritate a satelor. Cauzele lor generale țin desigur de necesitatea intrajutorării, dar s-a observat mai puțin că ele au la bază și o serie de determinări ținînd de condițiile istorice locale.

¹⁷ Inf. Dragalina Mădălina, 74 ani, Borlova.

Astfel, s-a mai păstrat în memoria tradițională una din cauzele care au dus la necesitatea reunirii forței de muncă feminine în cadrul diferitelor forme de întrajutorare în discuție: lipsa bărbaților, chemați să-și satisfacă serviciul militar obligatoriu în cadrul organizării regimentului grăniceresc româno-banatic¹⁸. Am mai constatat o asemenea situație și în cazul satelor așezate în zona Clisurii Dunării: lipsa uneori pretungită a bărbaților, care crea probleme serioase bunei desfășurări a muncilor agricole în sat, ceea ce a dus adesea și la mișcări de împotrăvire.

Desigur, cauzele existenței îndelungate a unor instituții tradiționale sînt, în primul rînd, de natură social-economică, iar cele istorice au evoluat (în perioade mai noi, lipsa bărbaților a fost determinată de deplasarea lor la orașe în vederea dobîndirii de ciștiguri suplimentare).

Reținem însă exemplul amintit mai sus, pentru că el ilustrează una din funcțiile esențiale ale obiceiurilor de muncă, aflate într-un continuu proces de adaptare: contribuția la asigurarea unor condiții cît mai adecvate activității lucrative, creației materiale a maselor.

ALEXANDRU POPESCU

CONTRIBUTIONS À LA RECHERCHE DES COUTUMES DE TRAVAIL DANS LE CARAȘ-SEVERIN

(Résumé)

Dans la première partie de l'étude, l'auteur définit le système des coutumes de travail du point de vue chronologique (la relation avec les principaux moments et étapes des activités productives traditionnelles), et fonctionnel (la relation directe avec leur but).

En ce qui concerne l'origine des coutumes de travail, on prouve qu'à leur base se trouvent des éléments magiques, des connaissances et des fonctions pratiques.

On souligne en même temps que, grâce à leurs ancienneté et implications, mais aussi à leurs possibilités d'adaptation, les coutumes de travail constituent des éléments fondamentaux de la personnalité culturelle de certaines zones ethnographiques.

En appliquant ces principes théorétiques l'auteur fait l'analyse des principales composantes du répertoire de rythes et coutumes de travail dans certaines zones voisinant la cité de Caransebeș.

En tenant compte de la structure sociale et économique complexe de ces zones, comme de leurs traditions historiques, on fait l'analyse des rythes et des coutumes agraires, pastorales, de celles concernant l'élevage du bétail, de chasse, de construction, en même temps des coutumes au caractère communautaire (les formes d'échange et d'aide réciproque au cours du travail).

¹⁸ Pentru condițiile specifice de aplicare a acestei obligații în zona în discuție cf. Romulus Antonescu, *Borlova — cadrul istorico-geografic, tipologia așezării*, în *Studii și cercetări. Muzeul Satului*, 1971, p. 226 și urm.

¹⁹ Alexandru Popescu, *Tovărășii cu caracter agricol în Clisura Dunării*, Comisia de cercetări complexe „Porțile de Fier”, Academia Republicii Socialiste România, Craiova, 1967, p. 23.